

G. Skovoroda. Simbolul, imaginea și cuvântul

Anamaria GAVRIL

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

anahert@yahoo.com

Abstract: Grigory Skovoroda has illustrated in his works the complex process of symbolizing that the Biblical writings employ. He takes as a starting point the story of Lot's Wife that has often been analysed by Ukrainian writers and theologians from a moral perspective. According to Skovoroda, Biblical symbols have always reflected the antithetical structure of existence.

Keywords: *Skovoroda, Biblical symbols, image, Lot's wife, metaphor.*

Din cursul academic de logică, G. Skovoroda știa că o imagine sensibilă poate fi un semn al „prezenței obiectului”, că, de exemplu, „fumul indică prezența focului, deși acesta este încă nevăzut. Oftatul este indiciul prezenței suferinței, deși ea nu se vede. Mișcarea venelor din mână indică sănătatea sau durerea etc.” [СКОВОРОДА, 1994: 250, t. n.] Tot așa cum porumbelul ce s-a ivit deasupra Iordanului este expresia și simbolul Sfântul Duh prezent, dar nevăzut, „curcubeul după potop” este simbolul împăcării omului cu Dumnezeu etc. „Lumea simbolurilor” este pentru Skovoroda împletirea înțeleaptă a unor asemenea semne „supranaturale”: „Vezi fumul? – întreabă filozoful. – Amintește-ți focul. Vezi lumea aceasta? El e fumul veșniciei.” [СКОВОРОДА, 1994:33, t. n.] Încă în *Fabule din Harkov*, Skovoroda scria că „Biblia este izvorul. Istoria populară din ea și numele trupești din ea sunt când noroi, când murdărie.” [СКОВОРОДА, 1994: 222, t. n.] Cuvintele „nume”, „semn”, „drum”, „urmă”, „picior”, „copită” sunt termeni care ne fac să ne gândim la trecerea spre descompunere, dar duc și spre izvorul veșniciei. Cine nu împarte semnele cuvintelor în trup și suflet acela nu poate face deosebirea între apă și apă, frumusețile cerești și rouă. Prin urmare imaginile biblice apar aici, în primul rând, ca „promisiuni ale nevăzutului”: „A înțelege înseamnă că în obiectul văzut cu mintea se întrevide ceva nevăzut, promis de obiectul concret...” [СКОВОРОДА, 1994: 295, t. n.]

Asemenea considerații vorbesc nu numai despre semantica multiplă a cuvântului dar și despre structura imaginii. Filozoful scrie:

În lumea simbolurilor sau a Bibliei este materie și formă, adică trup și duh, umbră și adevăr, moarte și viață. De exemplu, figura soarelui este materie și umbră.

[СКОВОРОДА, 1994: 139, t. n.]

Altădată Skovoroda întrevide în structura imaginii trei nivele semantice: „imagine simplă”, „imagine care formează” și „imagine în sens figurat”, dând drept exemplu: „pâinea – simplă, pâinea care formează, și pâinea îngerească” [Сковорода, 1994: 408, t. n.].

Structura imaginilor biblice se reliefează bine pe baza „iconologiei” naționale din secolele XVII-XVIII. [Ушкалов, 2001: 130] În legătură cu aceasta Radevelovski scria:

În fiecare imagine sunt trei lucruri pe care trebuie să le luăm în seamă: în primul rând, *materia*, pentru că imaginea e făcută din aur, argint sau altceva. În al doilea rând, *aspectul*, pentru că este făcută frumos și meșteșugit. În al treilea rând, *figura*, deoarece arată a cui este ea și cu cine seamănă. [Ушкалов, 2001: 130, t. n.]

Dar și mai elocvent este pusă în evidență de preocuparea barocului literar ucrainean pentru „imaginea” primară, „arhetipul”.

Astfel, Demetrii Tupalo accentua pe existența unei legături între imagine și „imaginea primară” [Ушкалов, 2001: 130, t. n.]. Skovoroda insista și el asupra existenței legăturii mistice dintre imaginea creatoare și imaginea primară, sau „arhetip”. Legătura aceasta a fost descrisă de el cu ajutorul unor termeni paradoxali ai dogmaticii hristologice, paradoxali deoarece el considera că „Biblia este cuvântul care a devenit trup” (Ioan 1:14). Fiind o uniune dintre materie și formă, imaginile „figurii” sunt la rândul lor componente ale simbolurilor, cum ni se spune și într-o secvență dintr-o scrisoare către un prieten, în care citim:

Vă trimit cadou două imagini: prima reprezintă un elefant, a doua Soarele. Dacă le suprapuneți, veți crea un simbol care include în sine o minunată forță. Elefantul privește cu plăcere la soare ridicându-și trompa, de parcă ar vrea să-l îmbrățișeze... Dacă vreți, puteți scrie jos: „O conștiință curată este plăcută lui Dumnezeu.” [Сковорода, 1994: 414, t. n.]

După cum se vede, „simbolul” și semantica unei imagini se structurează ca „antitip” al figurii primare, importante. După părerea lui Skovoroda simbolurile biblice reflectă îndeosebi structura antitetică a existenței:

[...] După cum două naturi, principală și secundară, veșnică și trecătoare alcătuiesc toate, tot așa și două imagini care alcătuiesc un simbol apar pe tot pământul sfânt, adesea schimbând locul întinericului său cu lumina veșnică și invers, de exemplu: „aurul este bunul oricărui pământ”; aurul reprezintă natura veșnică, iar pământul pe cea trecătoare. Ne amintim a treia zi obișnuită și vom vedea că această coadă nu demult a fost cap. Acolo marea este locul descompunerii, iar uscatul e pământ care aduce roade fâgăduite de Dumnezeu. [Сковорода, 1994: 405, t. n.]

Această „dualitate” a figurilor biblice-simboluri îi permite lui Skovoroda să construiască lanțuri himerice de „conținuturi” mistice, acordând un simbol cu altul:

[...] privește cum șerpuiește șarpele (*Biblia*) și cum se joacă! Marea și balena, balena și Iona, Iona și doveleacul. Marea în judecata balenei nu înseamnă nimic; balena în

judcata lui Iona e un fleac; Iona privit de dovleac își răcorește capul, iar dovleacul în fața slavei veșnice nu înseamnă nimic [...]. [Сковорода, 1994: 405-406, t. n.]

După cum „cuvintele sau expresiile rostite altfel nu au întotdeauna același înțeles” (t.n.) [Сковорода, 1994: 269], tot așa aceleași figuri nu au sens identic atunci când intră în componența diferitelor simboluri:

La Dumnezeu o mie de ani este cât o zi, iar o mie de figuri secundare sunt cuprinse într-o singură zi a soarelui, care ea singură înlocuiește altele o mie. Dacă șarpele care șerpuiește înfășurându-se în diferite forme în același loc ca aspect pare a fi o schimbare, tot așa și Biblia prezintă tot felul de povestiri, dar toate aceste povestiri sunt în același punct așa cum roata se învâртеște în jurul centrului său [...]

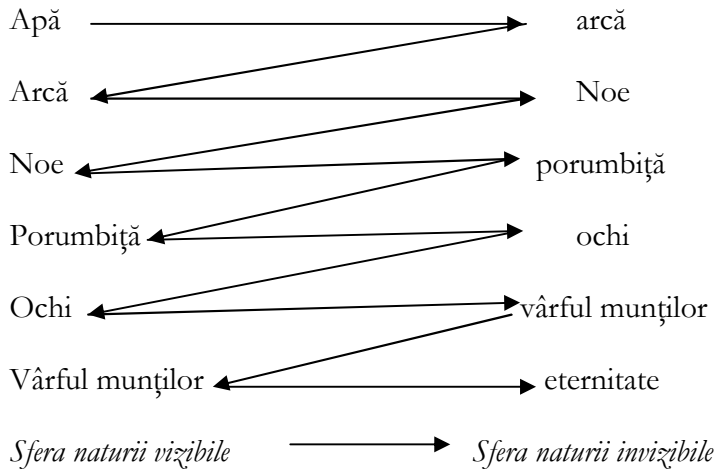
[Сковорода, 1994: 138, t. n.]

Și filozoful continuă:

Aceleași meandre face șarpele și aici: apa și arca, arca și Noe, Noe și porumbelul, porumbelul și ochiul, ochiul și vârful munților, vârful și veșnicia. Și tot astfel, Sodoma și focul, focul și fumul, fumul și duhul, duhul și aroma; iar Lot înseamnă mireasmă.

[Сковорода, 1994: 33, t. n.]

Prin urmare, putem spune că istoria lui Noe (1 M. 6-8) se bazează pe șase simboluri:

Pentru a face vizibilă identitatea figurilor biblice, Skovoroda le așază pe două coloane de subiecte: „apă” – „arcă” – „Noe” – „porumbiță” – „ochi” – „vârful munților” – „eternitate”. Identitatea imaginilor din partea stângă cu cele din partea dreaptă a schemei permite „ochiului înțelept” al hermeneutului să urzească între „arcă” și „arcă”, „Noe” și „Noe”, „porumbiță” și „porumbiță” etc. văzute deopotrivă ca elemente văzute și nevăzute. Urzeala respectivă indică nu numai „arhetipul” pentru fiecare imagine în parte, dar și o „înalță inteligență”, atunci când arată una spre alta.

Skovoroda a ilustrat acest proces complex de funcționare a simbolului biblic în scrierea *Cărticică despre citirea sfintei scripturi, numită Nevasta lui Lot*, din anii 1780-1788. Transformarea femeii lui Lot într-o stană de sare a atras frecvent atenția scriitorilor și teologilor ucraineni din secolele XVII-XVIII. Metamorfoza respectivă a fost explicată în sensul propriu de Ioanichie Galiatovski și Dimitrie Tupalo, în timp ce Vitali Dubenski i-a aplicat o lectură morală.

Rar s-a întâmplat ca istoria respectivă să fie citită în sensul ei mistic. Skovoroda a fost dintre marii interpreți care, de la bun început, nu au acordat nici o importanță „literii” acestei istorii, vorbind despre „figuri” și „simboluri” care au sens și justificare numai ca „antitipuri.”

„Ce este femeia lui Lot?” – se întreabă filozoful. Ca oricare alt personaj al „lumii simbolice tainice”, aceasta este o „urmă”, un semn. „Încotro te duce această urmă?” se întreabă mai departe Skovoroda, continuând cu următorul răspuns: „locul spre care privește este și gândul ei.”

Femeia lui Lot, precizează Skovoroda, „s-a privit în Sodoma. Femeia și Sodoma sunt una și aceeași”. Identificând astfel pe femeia lui Lot cu Sodoma, adică întrezărind aici „omologismul obiectual”, filozoful găsește posibilitatea explicării „figurii” femeii lui Lot prin atribuirea sensului figurii „Sodoma”, dar Skovoroda spune mai departe „Sodoma este egal taină.” Aici el apelează la argumentul euristicii „filologice”: „Lexiconul slavo-rus” al lui Pamva Berenda explică cuvântul slav „Sodoma” cu sensul „taină”, ca extra existențial, căci „taina, după definiția teologică, este figura sau simbolul vizibil al obiectului nevăzut”.

Schițând ființa „simbolului” „femeia-Sodoma” („Iată unde a dus femeia – la Sodoma”), filozoful structurează simbolurile următoare „Sodoma-fum” („Iar Sodoma unde duce? Într-acolo, unde se ridică fumul”, și „Sodoma-cer”. „Fumul lui se ridică la cer”), de unde, apoi, simbolul „fum-duh”: „Fumul, duhul, gândul sunt una și aceeași” sau:

Dar muntele este urma lui Dumnezeu, și unde duce el? – Pe muntele Sion duce. Dar Sion este munte pământean. El duce spre ceresc. Sionul privește orașul, dar muntele ceresc privește toată lumea. Acolo trăiește Lot al tău. Muntele Sion, acolo s-a stabilit. Unde este cerescul nostru Sion? Soarele privește la toată lumea. [Сковорода, 1994: 34, t. n.]

Cum se poate vedea, Skovoroda vorbește despre imaginile „figuri” ca despre ficțiuni poetice de inspirație divină, supranaturală cărora le sunt proprii „promisiunile celor nevăzute”. Adică taina întruchipării primei forme. Devenind componente ale imaginilor-simbol, „figurile biblice” se împletesc în modele ale „subiectelor mistice nenumărate, chemate să înalțe mintea spre primordial”.

În legătură cu aceasta, V. Ern observa că Skovoroda, fără a nega întruchipările biblice, considera că Dumnezeu este adevărată întruchipare a Sfintei Scrieri: De aceea, el crede că poate înlocui pe „Și Dumnezeu a fost cuvântul.” cu „Și Dumnezeu a fost Biblia.” sau „Dumnezeu este începutul și sfârșitul tuturor cărților evreiești.” [Ерн, 1912: 111, t. n.]

Dacă *Biblia* este cu adevărat „întruchiparea lui Dumnezeu”, atunci implicarea omului în ea capătă însușiri de taină euharistică. Cu privire la aceasta, Skovoroda susține că toate istoriile biblice, chiar și cele mai năstrușnice, sunt ca niște „cioburi de oglindă” care înfățișează fața lui Dumnezeu în întregime: „bucățelele de oglindă spartă înfățișează fața întregă” [Сковорода, 1994: 55, t. n.].

Semantica metaforei „oglină” la Skovoroda ilustrează modalitatea existenței înțelepciunii lui Dumnezeu împrăștiată pe secvențele Sfintei Scrieri: „în cele mai mici bucățele și în cele mai mici picături de vin.” Această modalitate seamănă cu situația: „fie în oglinda întregă, fie în cel mai mic ciob, persoana tot întregă se vede” [Сковорода, 1994: 56, t. n.].

Identitatea mistică a lui Hristos cu părțile euharistice stă la baza ideii lui Skovoroda privitoare la asemănarea esențială dintre imaginile biblice care, ca niște nuci, „după coajă aproape că nu se deosebesc, iar după miez toate sunt la fel” [Сковорода, 1994: 397, t. n.].

De aceea, în practica sa exegetică, Skovoroda se supune principiului că „dacă măcar un singur cuvânt al lui Dumnezeu va fi înțeles, atunci întreaga biserică a lui Solomon va fi luminată” [Сковорода, 1994: 399, t. n.].

BIBLIOGRAFIE

- Сковорода, 1994: Г. С. Сковорода, *Твори у двох томах*, т. 1, 2, Київ, АТ „Обереги”, 1994.
Ерн, 1912: В. Ф. Ерн, *Г.С.Сковорода: жизнь и учение*, Москва, Путь, 1912.
Ушкалов, 2001: Л. В. Ушкалов, *Українське барокове богомислення: 7 етюдів про Григорія Сковороду*, Хк.: Акта, 2001.

